

תלמוד תורה

[א]

הרהור וכתובת ד"ת

אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם: (ויקרא כו, ג)

כתב רש"י יכול זה קיום המצות, כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו, הרי קיום המצות אמור, הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו, שתהיו עמלים בתורה.

הרהור בדברי תורה

כתוב בשו"ע (או"ח מז, ד) המהרהר בדברי תורה, אינו צריך לברך. וכתב הרמ"א שה"ה דיכול לפסוק דין בלא נתינת טעם לדבריו. ויעויין בביאור הגר"א שמסביר משום דקי"ל הרהור לאו כדיבור דמי, כמ"ש התוס' (ברכות כ, ב). אבל כתב שזה סותר למש"כ בסעיף ג' הכותב וכו', וכן הקשה הט"ז.

כוונתו למה שפסק המחבר (שם ס"ג) שהכותב בדברי תורה, אף על פי שאינו קורא, צריך לברך. וכבר תמה הט"ז שמאין למדו האבודרהם שמביא ב"י, והלא פסק בסעיף שאח"ז דלא מברכין בהרהור מטעם דלא כדיבור דמי כמ"ש ב"י, ובכתיבה ליכא אלא הרהור. ואע"ג דכתב הר"י בריש היה קורא דדרך הסופר שמוציא לפעמים תיבות מפיו בשעת כתיבה, מ"מ בשביל זה אין לברך כיון שאינו ודאי. עוד הק' דהא לגבי עדות מצינו "מפיהם" ולא מפיו כתבם, וכיון דגלי לן קרא דכתיבה לאו כדיבור היאך נברך עליה. ולכן מסיק הט"ז שלענין מעשה ראוי לכל כותב בד"ת שיוציא בודאי מפיו קצת תיבות להנצל מתוך ברכה לבטלה, אלא שבלא"ה כיון שאומר "יברכך" אחר ברכת התורה הוי כלומד ד"ת.

ברכה על הרהור

והנה בשו"ת הגרע"א (מהדו"ק כט - לב) שדנו הגרע"א עם דודו הג"ר וואלף איגר באריכות בסוגיא של כתיבה כדיבור, ובעיקר לענין ספירת העומר. (התשובות נכתבו ב"שבע ברכות" של הגרע"א, והשאלה התעורר "בסעודת רע"אשודו ואחרים עשו סעודה לכבוד החתונה של הגרע"א שלא יכלו להשתתף בו). ועיי"ש שהוכיח הג"ר וואלף איגר דכתיבה לאו כדיבור מהא דתיקנו ברכה בספירת העומר, והרי הב"י (סימן תלב) כתב שהטעם שלא תיקנו לברך על ביטול חמץ, משום שביטול הוי בלב ולא מברכים על הרהור הלב, א"כ מהא שבספירת העומר יש ברכה מוכח שאינו יוצא אלא כדיבור. והשיב הגרע"א שאינו ראיה כלל, דשמא כתיבה שהיא נחשבת כמעשה שפיר יכול לברך, אע"פ שאין כתיבה כדיבור, משא"כ בהרהור.

ברכת התורה על כתיבת דברי תורה

מדברי הגרע"א מבואר דהטעם שלא מברכים על הרהור משום שאין כאן מעשה. ועיי"ש שרבי וואלף איגר הביא משו"ת חוות יאיר (סי' קצד) שהוכיח דכתיבה כדיבור מהא דנפסק בשו"ע (או"ח מז, ג) הכותב בדברי תורה, אע"פ שאינו קורא צריך לברך. ואילו להלן (שם, ד) פסק המחבר, שהמהרהר בדברי תורה, אינו צריך לברך. וע"כ צ"ל שכתבה נחשב כדיבור.

והשיב ר' וואלף איגר דכבר תמהו המג"א והט"ז (שם) למה באמת מברכים על כתיבת דברי תורה, ולא מברכים על הרהור בד"ת. וכבר יישב השב יעקב (הנ"ל) שהטעם שאין מברכים על הרהור, משום דמ"ע של ת"ת נפקא מקרא ד"ושננתם לבניך" ו"למדתם את בניכם", ולכן ממעטים הרהור מברכה, דבהרהור לא שייך ללמד את בניו. אבל כתיבה עדיף בזה מהרהור, דע"י כתיבה יכול ללמד לאחרים והוא בכלל "ושננתם לבניך".

ואפשר לומר דלפי דברי הגרע"א ניהא טפי, דלעולם י"ל שה"ט שלא מברכים על הרהור בד"ת הוא משום שאין כאן מעשה, כדברי הב"י, אבל כתיבה הרי נחשב כמעשה, ולכן שפיר מברכים עליו אפילו אם נאמר דכתיבה לאו כדיבור. ובברכי יוסף (תפט, יד) תירץ דשאני התם דדרך הכותב בעת כתיבתו לבטא בשפתים, כמ"ש רבינו יונה בריש פרק היה קורא, ומשו"ה התם שכותב בדברי תורה זימנין דמוציא דברי תורה מפיו בכתיבתו, משום הכי חייב לברך.

וכתב המשנ"ב (ס"ק ד) שס"ל להמחבר דכתיבה עדיף מהרהור, והטעם י"א משום דעביד מעשה, וי"א דדרך הכותב להוציא תיבות מפיו בשעת הכתיבה. וכל זה בכותב ספרים לעצמו דרך לימודו ומבין מה שהוא כותב, אבל סופר המעתיק ואינו מבקש להבין א"צ לברך דאין זה לימוד. וכ"ש אם כותב איזה פסוק באיגרת הרשות לדבר צחות א"צ לברך כיון שאינו מתכוין ללמוד. ולענין מעשה הסכימו האחרונים שלא לסמוך על דעת המחבר לברך על הכתיבה לבדה בכל גווני, שהרי מ"מ אינו רק מהרהר בדברי תורה, אלא ראוי לכל כותב בד"ת שיוציא מפיו קצת תיבות להנצל מברכה לבטלה, אם אינו אומר פסוקי ברכת כהנים או ברייתא דאלו דברים אחר הברכה כמו שנוהגין.

מצות ת"ת בהרהור

על עיקר מה שפסק השו"ע שאין לברך ברכת התורה על הרהור תמה הגר"א דכאן מברך על המצוה, וכי ליכא מצוה בהרהור, והלא נאמר "**והגית בו וכו'**" ר"ל בלב, כמו שכתוב "**והגיון לבי**", וכ"ש לפסוק דין וכו', והלא למקרא צריך לברך וכן כשקורא בתורה בציבור.

אבל כבר הבאנו שי"ל שגם המחבר מסכים שמקיים מצות ת"ת ע"י הרהור, אלא שלשיתו כמו שאין מברכים על ביטול חמץ, משום שאין בו מעשה, ה"נ אין מברכים על הרהור בדברי תורה משום דאין בו מעשה, שברכת המצוה אינו אלא על מעשה מצוה.

וכתב החיי אדם (כלל ט ס"י) וז"ל מותר להרהר בדברי תורה קודם שיברך, דהרהור לאו כדבור דמי. וכן מותר לפסוק דין בלא נתינת טעם, דהוי כהרהור. ובנשמת אדם מביא קושיית הגר"א כיון דהיא ברכת המצוה, ובכלל המצוה ג"כ הרהור כמו שכתוב, "**והגית בו יומם כו'**", מלשון הגיון לב, ות"ל דכיון דברכת התורה נפקא לן מקרא ד"כי שם ה' אקרא", וקריאה היינו דיבור, ולכן גם החכמים לא תקנו ברכה על ההרהור לפי שאינו ניכר. ונוסח הברכה יוכיח שמברכין לעסוק **בדברי תורה**, או על **דברי תורה**.

עוד כתב דאפשר מש"כ "**והגית**" היינו בשעה שאינו יכול לדבר, וכמ"ש "יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך", ודרשו חז"ל אם א"א להוציא בפה, אזי והגיון לבי, וה"נ מה שכתוב, לא ימוש ס"ת הזה מפ"ך והגית כו', היינו כשיכול, אזי "לא ימוש מפ"ך", ובשעת מלחמה שא"א בדבור, עכ"פ "**והגית**". ובאמת עיקר מצות לימוד היא בפה, כמ"ש ו"שננתם" - שיהיו שנונין בפ"ך, ע' חינוך מצוה תי"ט. עוד כתב דדוקא במקום דכתיב הגיון לבי הוא במחשבה, אבל הגיון ולא כתיב לב, פי' דבור, כדכתיב במשלי כי אמת יהגה חכי, ואין מחשבה נופל על החיך.

שיטת השו"ע הרב

כתב השו"ע הרב (הלכות ת"ת ב, יב) וז"ל וכל אדם צריך ליזהר להוציא בשפתיו ולהשמיע לאזניו כל מה שלומד בין במקרא משנה ותלמוד, אא"כ בשעת עיון להבין דבר מתוך דבר. וכל מה שלומד בהרהור לבד ואפשר לו להוציא בשפתיו ואינו מוציא, אינו יוצא בלימוד זה ידי חובת מצות "ולמדתם אותם", וכמ"ש "לא ימוש ספר התורה הזה מפיד והגית בו וגו'". וכמו בכל המצות התלויות בדבור, שאינו יוצא בהן ידי חובתו בהרהור, אא"כ שומע מפי המדבר, שהשומע כעונה בפיו.

[ב]

הבנת התורה

לימוד בלי הבנה

איתא בשו"ע (או"ח נ) קבעו לשנות אחר פרשת התמיד פ' איזהו מקומן וברייתא דר' ישמעאל, כדי שיזכה כל אדם ללמוד בכל יום מקרא משנה וגמרא, דברייתא דר' ישמעאל הוי במקום גמרא, שהמדרש כגמרא.

וכתב המג"א (ס"ק ב) דדוקא בזמניהם שהיו מבינים לשון תרגום, אבל עכשיו שאין מבינים צריכים ללמוד להבין, דאל"כ אינו נחשב ללימוד. ואף בתפילה מוטב להתפלל בלשון שמבין כמ"ש ס"ס ק"א, מ"מ י"ל שאף שהוא אינו מבין הקדוש ברוך הוא יודע כוונתו ומבין, אבל אם אומר המשנה ואינו מבין אינו נקרא לימוד. לכן צריכים ללמוד הפירוש. מוסיף הפרמ"ג ובפרט עמי הארצות צריך שיבינו הפירוש, משום שיצאו בזה ידי לימוד שליש במקרא ומשנה וגמרא.

חילוק בין תורה שבכתב לתשבע"פ

בשו"ע הרב (הנ"ל) מחלק בין תורה שבכתב לתורה שבע"פ, וז"ל אך אם מוציא בשפתיו אע"פ שאינו מבין אפילו פירוש המלות, מפני שהוא עם הארץ, הרי זה מקיים מצות "ולמדתם", ולפיכך כל עם הארץ מברך ברכת התורה בשחר לפני הפסוקים, וכן כשעולה לספר תורה.

ממשיך השו"ע הרב דה"מ בתורה שבכתב, אבל בתורה שבע"פ אם אינו מבין הפירוש אינו נחשב לימוד כלל. ואעפ"כ יש לאדם לעסוק בכל התורה גם בדברים שלא יוכל להבין, ולעתיד לבא יזכה להבין ולהשיג כל התורה שעסק בה בעולם הזה ולא השיגה מקוצר דעתו.

ברכת התורה לפני אמירת סליחות

כתב האשל אברהם (בוטשאטש סימן מז) שאע"פ שיש סוברים שחיוב ברכת התורה הוא מן התורה, מכל מקום נהגו להקל באמירת סליחות כיון שאינו דרך לימוד רק דרך בקשה ואמירה בעלמא. וצריך לומר דפשיטא להו דאין צריך ברכה כי אם דרך לימוד דוקא לכולי עלמא, א"כ קשה טובא מדוע מברכים בכל יום כל אותן שאינם יודעים ללמוד כלל, וכל מה שהם אומרים הוא דרך שיחה ואמירה בעלמא, והיה מהראוי להם שלא לברך כלל ברכת התורה, הגם שאמירת תהלים חשוב כלימוד נגעים ואהלות כידוע.

תהילים כנגעים ואהלות

[מה שנוקט הא"א שאמירת תהילים הוי כלימוד נגעים ואהלות אינו כ"כ פשוט, שאע"פ שכתוב בחז"ל שביקש דוד מהקב"ה שיחשב אמירת תהילים כלימוד נגעים ואהלות, אבל לא כתוב שהקב"ה

ענה לו בחיוב. וכמדומה שבנפש החיים כתוב שלא היה תשובה מהקב"ה על זה. שוב מצאתי דברי נפש החיים (שער ד פרק ב) וז"ל כי לשמה אין פירושו דביקות, כמו שסוברים עתה רוב העולם. שהרי ארז"ל במדרש שבקש דוד המע"ה מלפניו ית' שהעוסק בתהלים יחשב אצלו ית' כאלו היה עוסק בנגעים ואהלות. הרי שהעוסק בהלכות הש"ס בעיון ויגיעה הוא ענין יותר נעלה ואהוב לפניו ית' מאמירת תהלים. ואם נאמר שלשמה פי' דביקות דוקא ורק בזה תלוי כל עיקר ענין עסק התורה, הלא אין דביקות יותר נפלא מאמירת תהלים כראוי כל היום. **וגם מי יודע אם הסכים הקדוש ברוך הוא ע"י בזה.** כי לא מצינו בדבריהם ז"ל מה תשובה השיבו הוא ית' על שאלתו..

הא"א חוזר על הדברים במקום אחר, דהנה כתב הבאר היטב (או"ח סי' רלח) שאין לקרוא מקרא בלילה, וכתב עליו האשל אברהם (בוטשאטש) דיש לומר שאין שום קפידא על אמירת מזמורי תהלים בלילה לכולי עלמא, כיון שקבע השי"ת שאמירת תהלים יהיה חשוב כנגעים ואהלות (מדרש תהלים פ"א), אם כן הרי זה כלימוד משניות שזמנו בתחילת הלילה.

שו"מ שגם השל"ה הק' (מסכת יומא פרק נר מצוה) נוקט כדברי הא"א וז"ל מנהג בהרבה גלילות בישראל, לומר כל ספר תהלים בליל יום כפורים, והוא מנהג ותיקין. כי אין לנו דבר גדול יותר מספר תהלים, שכלול מן הכל, מרבים שבחים להשם יתברך, ורבים מזמורים הם של התעוררות תשובה, ורבים מזמורים הם של בקשת מחילה וסליחה. והכל מיד ה' השכיל, חיבר דוד המלך ע"ה ברוח הקודש. **והאומר תהלים הוא כמתפלל, והוא גם כן כעוסק בתורה. כי כבר ביקש דוד המלך ע"ה, שיהיו מקבלים שכר הקוראים בתהלים כעוסקין בעומק התורה כנגעים ואהלות (מדרש שוחר טוב, מזמור א', בד"ה אשר).**

ברכת התורה לעמי הארץ

ממשיך הא"א שבקשר לעמי הארץ שאינם לומדים כל היום ומברכים, יש צד זכות חוץ מהנ"ל, מצד שכולם מבינים על כל פנים ברכת כהנים שהוא ברכה לעם בני ישראל, וגם קטנים בני ה' או ו', גם הכפריים היותר חסירי לימוד יודעים זה ומבינים זה. והיינו טעמא שבחרו חז"ל בברכת כהנים, כי בזה שווים כל עם בני ישראל לטובה שאומרים בדרך מעין לימוד והבנה. ועיין שו"ת מהרש"ל (סימן סד) שהוא היה אומר פסוקים אחרים אחר ברכת התורה הקדושה, ומכל מקום לא הקפיד על המנהג רק שלעצמו בחר מה שיש מעליותא ביותר לפי סברתו. ואני אומר גם מימרא דר' זירא (נדה סו, א) בנות ישראל החמירו על עצמם כו' כמ"ש ביד החזקה להרמב"ם (סדר תפילות כל השנה).

נשים בברכת התורה

בשו"ת מהרי"ל החדשות (סימן מה, ב) דן לענין נשים המברכות ברכת התורה, השואל טען שלא דמי לשופר ולולב דנשים מברכות, משום דכתב הרמב"ם שהמלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תפלות. והשיב מהרי"ל דווקא תורה שבעל פה ולא שבכתב, ודווקא המלמד לבתו, אבל היא שלמדה בעצמה יש לה שכר כאינה מצוה ועושה, שהיא מכוונת לטובה.

ועוד הרי בהקדמת סמ"ק כתב שיש להן ללמוד מצות הנוהגות בהן ויש לה שכר טובה, ומביא ראיה מגוי העוסק בתורה כו'. עוד כתב דעדיף משאר מצות שפטורות מהן, דרבנן תקנו פרשת "וידבר" נגד התמיד, כדאמר מר כל העוסק בפרשת עולה כאילו וכו', ואטו נשים מי לא מחייבי בתמיד וקרבות כמו אנשים, הא חייבות בתפילות וכנגד תמידין תקנו, וא"כ מחייבי נמי לסדר ענייני קרבות. (ויש להעיר שהטעם שנשים חייבות בתפלה הוא משום דתפלה הוי "רחמי", א"כ לכאורה לא קשור ל"כנגד תמידים תקנום"). מוסיף מהרי"ל דשמא חייבות נמי לומר מתני' דאיזהו מקומן. ו"תפלות" אין שייך

דאינן מבינות, ומ"מ הוי כאילו הקריבו קרבן משום עקימת שפתים, דליגרוס איניש אף על גב דלא ידע מאי קאמר. **ופשיטא דאיש חייב לברך אע"ג דאין מבין קריאתו וגרסתו.** הילכך לר"ת פשיטא דמצו לברוכי כמו בשאר מצות דפטירי, כגון לולב ושופר, וכה"ג דברכת התורה עדיף טפי כדפירשתי. אע"ג דיש לך פתחון פה דהברכה הוי "לעסוק", ושמא הא לא מיקרי אלא תורה שבע"פ ומיקרי "תפלות", מ"מ לא נשנה מטבע הברכה בשביל הנשים. מבואר בדבריו שגם בתורה של בע"פ יש קיום מצוה גם בלי שמבין מה שהוא אומר.

וכן מבואר בספר כד הקמח (תורה א) וז"ל וכבר ידוע כי קריאת התורה מצוה גדולה היא, אע"פ שלא יבין מה שקורא, כי פעמים שיקרא אדם פרשה אחת מן התורה ולא יתבונן בעצמו שקרא כלל מתוך שהוא מחשב בדברים אחרים, ולכך קריאת התורה כשיודע שהוא קורא מצוה גדולה היא ושכר גדול יש לו בזה. והוא שדרשו בפ"ק של ע"ז (דף יט) לעולם ליגרוס אינש אף על גב דלא ידע מאי קאמר, שנאמר (תהלים קיט) גרסה נפשי לתאבה, וקריאה זו קראוהו רז"ל מצות קריאה, ואע"פ שאינו מבין כל מה שהוא קורא. וכאשר הוא מבין הענין ומכוין לפירוש הדברים הרי זה מצוה, ויקראו אותה רז"ל מצות כונה.

לימוד הזוהר הק' בלי הבנה

החיד"א (מורה באצבע סימן ב, מד) לימוד ספר הזוהר מרומם על כל לימוד בשגם לא ידע מאי קאמר, ואף שיטעה בקריאתו והוא תיקון גדול לנשמה, לפי שהגם דכל התורה שמותיו של הקדוש ברוך הוא, מכל מקום נתלבשה בכמה ספורים ואדם הקורא ומבין הספורים נותן דעתו על הפשט הפשוט, אבל ספר הזוהר מן הסודות עצמן בגלוי, והקורא יודע שהם סודות וסתרי תורה אלא שאינו מובן מקוצר המשיג ועומק המושג.

אגרא דשמעתתא

ומאיך רואים איך כ"כ חשוב הענין ללמוד בהבנה ובעמלות, איתא בברכות (ו, ב) אמר רבא אגרא דשמעתא סברא, פרש"י שהוא יגע וטורח ומחשב להבין טעמו של דבר.

ויעויין במס' שבת (פח, ב) אמר רב חננאל בר פפא מאי דכתיב (משלי ח) "שמעו כי נגידים אדבר", למה נמשלו דברי תורה כנגיד לומר לך מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות אף דברי תורה יש בהם להמית ולהחיות, היינו דאמר רבא למיימינים בה סמא דחיי, למשמאילים בה סמא דמותא. דבר אחר נגידים כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא קושרים לו שני כתרים. פרש"י **למיימינים - עסוקים בכל כחם, וטרודים לדעת סודה, כאדם המשתמש ביד ימינו שהיא עיקר.**

כתיבת חידושי תורה בחוה"מ

ועי' בשו"ת מן השמים (סימן לב) ששאל על החכמים שכותבים בלי שינוי אם יפרשו פירוש פסוק או הלכה ומחדשין בה חידוש, ובעבור שלא ישכחו כותבין אותו חידוש בחולו של מועד ואומרים שאין לך דבר האבוד גדול מזה, ואם לא יכתוב עתה שמא ישכח, האם מותר לכתוב הפירושים ההם או לאו.

והשיבו: "אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב" - אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה. ולא הבנתי התשובה, ובלילה השנית שניתתי ושאלתי לפרש לי התשובה או להשיב תשובה אחרת מבוארת, והשיבו לי כבראשונה ופירשו לי "אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה" כשמחדשים חידוש בהלכה ומעמידין אותה על בירור, אותן שערים נאהבים לפני המלך הגדול יותר מכל משכנות יעקב

המקיימים בהם שאר המצוות. וכל מי שמחשב מחשבות וסובר סברות בהלכות חמורות ובפסקים החמורים נאהב ונחמד לפני המלך העליון, וזהו שאמרו אגרא דשמעתתא סברא. **והדברים והמחשבות ההם הם כמרגליות היקרות בעיניו**, ואם על אבידת כסף אחד או שוה כסף התירה תורה לעשות מלאכה בחולו של מועד כ"ש שיש לחוס על אבידת המרגליות היקרות ההם לכתבם ולחתמם למען לא יאבדו. והכותב והחותם יקבל שכר עליהם, כל זה פירשו לי ושמו בפי באמת.

וכן נפסק להלכה (או"ח תקמה, ט) וז"ל ואם שמע דבר חידוש, מותר לכתבו כדי שלא ישכח. וכן אם ראה ספר מחודש, מותר להעתיקו אם לא ימצא להעתיקו לאחר המועד. וכתב הט"ז (שם ס"ק יג) ועוד נראה להוסיף על דברי רבותינו טעם להתיר כתיבת חידושים בתורה אף בלא טעם שכחה, כיון שכל עת ורגע מוטל עליו לעמול בתורה ולחדש בה כפי יכולת שלו, אין שייך לומר בזה ימתין עד אחר יו"ט ואז יכתוב החידוש, דאותו זמן יהיה עליו חיוב אחר, דהיינו שיחדש אחר כך חידושים אחרים, ואם יתעכב בכתיבת החידושים שלמד תוך המועד יצטרך ללמוד שנית מה שלמד כבר ולהזכיר מה שיש חידוש כבר אצלו יבטלנו מלימוד חידושים אחרים באותה שעה. ואין לך דבר האבוד גדול מזה שמאבד הזמן. וכן ראיתי למו"ח ז"ל שכתב חבוריו גם בזה"מ.

ברכת לעסוק בדברי תורה

כתוב בשו"ע (או"ח מז, א) ברכת התורה, צריך ליזהר בה מאד. ומסביר הט"ז (או"ח סימן מז, א) בשם הב"י בשם הר"ן בשם ר"י שע"י הברכה מבורר שעוסק בתורה לשמה, והוא על פי הגמ' (נדרים פה, א) מ"ד מי האיש החכם וגו'. וכתב הט"ז לבאר הגמ' וז"ל הגמ' אר"י אמר רב מ"ד מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה "על מה אבדה הארץ", דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמ"ה ולא פירשוהו, עד שפי' הקדוש ברוך הוא בעצמו שנא' "ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפנייהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה" - היינו ולא שמעו בקולי היינו ולא הלכו בה, אמר רב שלא ברכו בתורה תחלה. ומסביר הט"ז שלפי "שלא הלכו בה" הלך התורה, שהתורה אינה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, דהיינו שעוסק בפלפול ומשא ומתן של תורה, כמ"ש על "בחקתי תלכו" ע"מ שתהיו עמלים בתורה, משא"כ באותם שלומדים ד"ת מתוך עונג ואינם יגעים בה אין התורה מתקיימת אצלם, ע"כ אמר "ולא הלכו בה", ר"ל שלא עסקו בהלכות התורה דרך משא ומתן של פלפול המתייחס להליכה, וזהו שלא ברכו בתורה תחלה, כי הברכה היא לעסוק בד"ת דרך טורח דוקא.

וזה לא "מעלה" בעלמא בלימוד התורה, אלא שזה עיקר מצות ת"ת, כמבואר בדברי היראים (סימן רנד), וז"ל תלמוד צוה הב"ה שילמדו ישראל את התורה ויעמלו בה, דכתיב בפ' ואתחנן "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם ... פי' התלמוד לא ילמוד אדם בלא סברא ויקרא ולא ידע מה יאמר אלא שצריך לשמש ת"ת וללמוד סברתם. כדאמרינן בסוטה (כא, ב) היכי דמי רשע ערום עולא אמר זה שקרא ושנה ולא שימש ת"ת, פי' שמראה עצמו יודע ואינו יודע לפרש מה שקורא. ותניא (כב, א) קרא ושנה ולא שימש ת"ת הרי זה עם הארץ, ר' שמואל בר נחמני אמר הרי זה בור, ר' אבא בר יעקב אמר אמגושי. ואמרינן בברכות (ו, ב) אגרא דשמעתתא סברא.

ויש דבר נפלא ברש"י בפרשתינו, "אם בחקתי תלכו" - יכול זה קיום המצוות, כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו, הרי קיום המצוות אמור, הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו, שתהיו עמלים בתורה. ובהמשך "והתהלכתי בתוכם" פרש"י אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם, ולא תהיו מזדעזעים ממני. יכול לא תיראו ממני, תלמוד לומר והייתי לכם לאלקים. רואים עד היכן אדם יכול להגיע ע"י עמילות

בתורה, אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם, ולא תהיו מזדעזעים ממני, "יכול לא תיראו ממני"!!!
יורדי הים באניות עשי מלאכה במים רבים: המה ראו מעשי השם ונפלאותיו במצולה: